

З огляду на вищесказане, можна зазначити, що абстрактні слова, зокрема абстрактні іменники, як і інші елементи лексичної системи, мають свій генезис, семантичну структуру. Аналіз мовного матеріалу показав, що мовні одиниці, що виражають оцінні значення, характеризуються своєю специфікою – як по функціях, так і по способу організації значень, – і займають особливе місце в системі номінативних одиниць мови.

Бібліографічні посилання

1. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
2. Великий глумачний словник сучасної української мови. – К. : Ірпінськ : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
3. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М., 1985. – 128 с.
4. Вольф Е. М. Грамматика и семантика прилагательного (на материале иберо-романских языков) / Е. М. Вольф. – М., 1978. – 180 с.
5. Герасим Смотрицький. Ключ царства небесного / підгот. до вид. В. М. Мойсієнко, В. В. Німчук. – Житомир, 2005. – 122 с.
6. Ивин А. А. Основания логики оценок / А. А. Ивин. – М., 1970. – 220 с.
7. Космеда Т. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики : формування і розвиток категорії оцінки / Т. Космеда. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2000. – 421 с.
8. Словник біблійного богослов'я / пер. з франц. – Рим, Львів : Місіонер, 1996. – 934 с.
9. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. : у 28-ми вип. / НАН України Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Вип. 2. – Львів, 1994. – 152 с.; Вип. 3. – Львів, 1996. – 252 с.; Вип. 7. – Львів, 2000. – 256 с.; Вип. 12. – Львів, 2005. – 244 с.
10. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М., 1986. – 228 с.
11. Телия В. Н. Типы языковых значений. Связанное значение слова в языке / В. Н. Телия. – М., 1981. – 240 с.
12. Філософський енциклопедичний словник. – К. : Абрис, 2002. – 630 с.
13. Шрамм А. Н. Очерки по семантике качественных прилагательных / А. Н. Шрамм. – Л., 1979. – 220 с.

Надійшла до редколегії 07.02.11

УДК 811.111'373.612.2

Л. О. Глухова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ОСОБЛИВОСТІ МЕТАФОРИЗАЦІЇ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ КОНЦЕПТУ «ДЕРЖАВНЕ ЖИТТЯ» (на матеріалі англомовного політичного дискурсу)

Проаналізовано особливості метафоризації словосполучень концепту «Державне життя»: виявлено роль когнітивної метафори в англомовному газетному дискурсі, представлено класифікацію когнітивних метафор, розглянуто особливості словосполучень з метафоричним значенням.

Ключові слова: словосполучення з метафоричним значенням, концептосфера, концепт.

Проанализированы особенности метафоризации словосочетаний концепта «Государственная жизнь»: определена роль когнитивной метафоры в англоязычном газетном дискурсе,

представлена класифікація когнітивних метафор, рассмотрены особенности словосочетаний с метафорическим значением.

Ключевые слова: словосочетание с метафорическим значением, концептосфера, концепт.

Metaphorization Peculiarities of Word-Combinations of the Concept «State Life» is analysed: the role of cognitive metaphor in the English language newspaper discourse is defined, the classification of cognitive metaphors is given, the peculiarities of word-combinations with metaphoric meaning are analysed.

Keywords: word-combination with metaphoric meaning, conceptual sphere, concept.

На сьогоднішній день політичний дискурс все більше і більше привертає до себе увагу вчених, він займає доволі значиме місце серед інших типів дискурсу, що виділені в комунікативній лінгвістиці. Існує вже багато наукових розвідок з політичного дискурсу. Це поняття знайшло пояснення в роботах багатьох лінгвістів, зокрема Т. М. Ніколаєвої, В. З. Дем'янова, П. Серіо та інших. В. З. Дем'янов визначає термін *дискурс* як «довільний фрагмент тексту, який складається більш ніж з одного речення або незалежної частини речення. Часто, але не завжди, він концентрується навколо якогось опорного концепту; створює загальний контекст, що описує діючих осіб, об'єкти, обставини, час, дії й т. ін.» [5, с. 7].

Неможливо уявити сучасне дослідження дискурсу без такого поняття, як політичний дискурс. Зв'язок між мовою та політикою проявляється в тому, що жоден політичний режим не може існувати без комунікації. Мова потрібна політикам для того, щоб переконувати, примушувати, інформувати й т. ін. Під політичним дискурсом ми, вслід за А. Н. Барановим, розуміємо сукупність «всіх мовних актів, які використовуються у політичних дискусіях, а також правил публічної політики, освячених традицією й перевірених досвідом» [2, с. 6]. Метафоричність – одна з найважливіших ознак політичного дискурсу.

У сучасній когнітивній лінгвістиці ключовим є поняття «концепт». У загальному вигляді концепт, на думку І. Ю. Нікішиної, можна визначити, з одного боку, як «згусток культури в свідомості людини: те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини, а з іншого – те, за допомогою чого людина сама входить у культуру, а в деяких випадках – впливає на неї» [7, с. 5].

Ще одним важливим терміном у когнітивній лінгвістиці є «концептуальна метафора». Традиційно під метафорою розуміють троп або механізм мови, що складається з вживання слова, яке позначає деякий клас предметів та явищ для характеристики або називання об'єкта, що входить до іншого класу, або називання іншого класу об'єктів, аналогічного даному в якому-небудь відношенні [1, с. 3]. У свою чергу, *концептуальна метафора*, як зазначає Л. Грузберг, використовується для називання особливого типу використання слова. Першими лінгвістами, хто описав метафору такого типу, були Джордж Лакофф та Марк Джонсон. За їх визначенням, *концептуальна метафора* – це одна з основних ментальних операцій, засіб пізнання, будування та пояснення світу, який нас оточує. Вчені розглядають таку метафору як «один з основних типів когнітивної моделі, тобто механізму мислення та створення концептуальної сфери» [5, с. 312].

Під *концептуальною сферою* ми, вслід за В. Масловою, розуміємо той ментальний рівень або ментальну організацію, де сконцентрована сукупність та впорядковане об'єднання всіх концептів, які містить мозок людини [6, с. 31].

Досліджуючи розумові процеси, що лежать в основі формування метафоричного значення, лінгвіст М. Блек вважає, що «механізм концептуальної метафори в тому, що до головного суб'єкта додається система «асоційованих імплікацій», пов'язаних з допоміжним суб'єктом. Метафора відбирає, організовує одні, цілком певні характеристики головного суб'єкта, і усуває інші» [3, с. 167].

Проблема дослідження концептуальної метафори саме в політичному дискурсі не раз привертала до себе увагу сучасних вітчизняних та іноземних лінгвістів. А. П. Чудінов вважає, що сучасна концептуальна політична метафора описує когнітивні «механізми» людини (вивчаючи метафору, ми вивчаємо людське мислення), вона відображує повсякденні уявлення людини про понятійну сферу-джерело метафоричної експансії (в даному випадку важливим є не те, як людина мислить, а те, як вона концептуалізує наведену сферу) [8, с. 23–28].

Метою представленого дослідження є виявлення особливостей метафоризації словосполучень у сучасному англomовному політичному дискурсі та засобів, за допомогою яких вона проявляється. Матеріалом для аналізу слугувало близько 300 словосполучень з метафоричним значенням, відібраних з політичних статей англomовних газет за 2008–2010 роки, які мають асоціації з урядом, економікою, політичною системою, юридичною системою, історією та військовою справою держави і які ми об'єднали в концептосферу «Державне життя». В рамках названої концептосфери ми виокремили 4 концепти, до яких входять словосполучення з непрямим значенням, пов'язані між собою спільною тематикою, та які, за своєю чисельністю, складають її основний масив:

– концепт «**Військова справа**», до якого входять такі словосполучення з метафоричним значенням, як *to zero in on a target, to stay afloat, shots across the bow, to be back on deck, a tug of war* та інші;

– концепт «**Економіка**», який включає в себе такі словосполучення з непрямим значенням, як *golden economic legacy, backdrop of financial sleaze, to fill the fiscal hole, a license to print money* та інші;

– концепт «**Уряд**», в якому можна знайти такі словосполучення з переносним значенням: *hung parliament, target seats, political platform, big authority* та інші;

– концепт «**Держава**», до якого входять такі словосполучення з метафоричним відтінком, як *to lay down the law, to have a mortgage on smth, to be on a collision course, to hijack a debate* та інші.

Аналіз фактичного матеріалу показав, що найчисленнішим концептом концептосфери «Державне життя» є концепт «Військова справа», ми виявили 102 словосполучення з метафоричним значенням: *to run the gauntlet, a time bomb, a knight in shining armor, to hold a gun at someone's head, cloak and dagger activity, enough to sink a battleship, sure-fire, to bury the hatchet, to set up a smokescreen, paper warfare, a loose cannon on the deck, to be a bomb, a gun with no bullets, no names – no pack drill, the cold war* та інші.

До концепту «Військова справа» ми віднесли ті метафоричні словосполучення, які мають асоціацію з війною, військовими службовцями, військовими діями та технікою. Наведемо цитату в якості прикладу: «*The Tories' opening shots against the Liberal Democrats were fired by Michael Gove...*». Метафоричність міститься всередині самої фрази та не залежить від контексту, який її оточує. Вона має асоціацію зі зброєю, а точніше, з пострілом, яким відкриваються військові дії. Майже таке ж значення має ця концептуальна метафора, коли використовується в політичному дискурсі, але тут мова йде вже не про постріл, а про *перший крок у серйозній та відповідальній справі*. До речі, ця метафора є сталим виразом та доволі часто використовується в політичній лексиці.

Концептуальною метафорою, що пов'язана з військовими діями та пострілами, є цитата зі статті «*Tory MP Daniel Kawczynski on repealing the hunting ban*»: «*Tory credibility would be shot to pieces if party does not fulfil bloodsports pledge quickly, says Daniel Kawczynski*». Конструкція *to be shot to pieces* в даному випадку означає *бути цілком розбитим*.

Іншим цікавим прикладом словосполучень з переносним значенням, що належать до концепту «Військова справа», є назва статті з англійської газети «The Independent»: «*Pro-euro forces hold fire until after poll*». Слово *fire* використовується в наведеному політичному контексті не в своєму прямому значенні «вогонь»: у політичному дискурсі вираз *to hold fire* є сталим та використовується в значенні *не поспішати з вирішенням якоїсь важливої справи*.

До концепту «Економіка» було віднесено 69 словосполучень з непрямым значенням компонентів або одного з компонентів, наприклад: *to join the single currency, financial meltdown, to buy into the myth, financial fallout, the other side of the coin, a shopping list, to pay the price* та інші.

У ході нашого дослідження ми виявили, що до концепту «Економіка» належить дуже велика кількість фразеологічних одиниць. Так, наприклад, стаття «*RNC's bridge to conservatives on shaky ground?*» містить в собі наступне речення: «*The smart money is with the RGA this year*»... «*We are receiving a record number of donations from supporters at all levels because they are confident in our strategy and know we will win back a majority of governorships this November*». Концептуальна метафора *smart money* має переносне значення, незалежно від контексту. Незважаючи на те, що наведена конструкція належить до сфери фразеології, не дуже складно зрозуміти її значення. Адже про *розумні гроші* можна сказати, що це *розумно вкладені гроші*. Значення наведеного словосполучення виглядає таким чином: *гроші (інвестиції), які інвестори вкладають у потрібну справу в потрібний час*.

Іншим цікавим прикладом є концептуальна метафора *financial meltdown*. Ця фраза була використана у статті «*Blame Obama. Why Not?*»: «*The permanent smackdown that is now U.S. politics has devolved into a zero-sum proposition whenever anything bad happens in American life – an oil spill, a terrorist bomb in Times Square, a financial meltdown, a mining disaster*». Значення лексичної одиниці *financial meltdown* можна зрозуміти за допомогою прямого значення слова *meltdown* – танення, топлення, плавлення, тобто ціла конструкція має вигляд *фінансове танення*, а значенням наведеного словосполучення є «фінансовий крах, банкрутство».

На основі проаналізованого матеріалу можна сказати, що доволі вживаним словосполученням в англомовному політичному дискурсі є концептуальна метафора *to pay the price*. Ми зустріли її декілька разів у різних значеннях. В одному випадку вона використовується в своєму прямому значенні – *платити ціну*: «*Bank of England governor Mervyn King has warned privately that the winner of the General Election could pay the price the next time the country goes to the polls, it was claimed today*». В наведеному випадку словосполучення *to pay the price* мотивовано, значення виведено зі значення його компонентів. Що стосується наступної цитати – «*The Take: Historic win or not, Democrats could pay a price*», то в цьому випадку значення словосполучення *to pay a price* є метафоричним, тому що в статті мова йде не про фінанси, а про наслідки, з якими зустрінеться партія після виборів. Таким чином, коли наведена фраза використовується в політичному дискурсі, її значення виглядає так: «страждати від негативних наслідків своїх дій».

У ході дослідження ми помітили, що деякі концептуальні метафори належать до сфери фразеології та є ідіомами, наприклад: «*Clegg throws out Lib Dem 'shopping list'*». Щоб пояснити значення словосполучення *shopping list*, можна провести паралель з повсякденним життям, де наведена фраза використовується в своєму прямому значенні. Коли людина йде до магазину, вона складає список товарів, які треба купити. В політичному дискурсі замість магазину маємо політичну арену, а замість списку товарів – список вимог, які політична партія або політичний діяч повинні виконати, тому в політичному розумінні фраза *shopping list* має значення «список вимог, які треба виконати».

На вираження третього концепту концептосфери «Державне життя» – концепту «Уряд» – нам вдалося знайти 37 словосполучень з фігуральним значенням: *hung parliament, political platform, governor's races, to fall from power, fresh-faced leader, to have a friend at court, to fight to defend every seat* та інші.

Цікавим фактом, який ми помітили у засобах вираження цього концепту, є те, що до них належить велика кількість таких словосполучень, які є мовними реаліями, тобто предметами, речами, фактами, соціальними процесами або явищами, які є характерними для життя однієї країни, але які можуть бути відсутніми в житті іншої країни. Цей факт ускладнює розуміння та осмислення значення конструкцій. Подібним словосполученням є *hung parliament*: «*Repeated on an even swing at the election, those figures would produce a **hung parliament** with Labour the largest single party with 276 MPs, against 246 Tories and 99 Liberal Democrats*». Ця реалія не є ідіомою, вона є характерною для політичного дискурсу не тільки Великої Британії, але також Канади та Австралії. Отже, концептуальна метафора *hung parliament* має такий смисл: «уряд, в якому жодна з політичних партій не має абсолютної більшості місць».

Реалією, яка також є досить вживаною в рамках політичного дискурсу, але не Великої Британії, а Сполучених Штатів Америки, є концептуальна метафора *to plead the fifth Amendment*: «*"I don't respect your right to **plead the 5th Amendment**" which protects against self-incrimination, an angry Rep Bill Pascrell snapped at the couple*». Це словосполучення має асоціацію з п'ятою поправкою до Конституції США, згідно з якою людину забезпечують захистом від самозвинувачення. Тому наведена когнітивна метафора має значення «відмовитися відповідати на небажане питання».

У рамках наведеного концепту також зустрічаються концептуальні метафори-ідіоми. Таким, наприклад, є словосполучення *petticoat government*: «*"Mrs. Wilson is President!" shouted Senator Albert Fall of New Mexico. "We have **petticoat government!**"*». Воно має значення «уряд, яким управляють жінки».

Цікавою ідіомою є також концептуальна метафора *to give somebody free rein*, яка є доволі популярною в англійському політичному дискурсі: «*Judges **given free rein** by 'pitifully loose' sentencing law*». В політичному дискурсі це метафоричне словосполучення використовується в значенні «давати повну свободу дій іншій людині або групі людей».

Останній концепт «Держава» втілюється у 31 словосполученні, що є концептуальними метафорами, наприклад: *to be a hanging matter, to lay down the law, to hijack a debate, to cross the Rubicon, to loosen political system, green paper, to read the Riot Act, to put oneself out of court, to have a mortgage on something* та інші.

Більшість словосполучень з фігуральним значенням, які ми віднесли до цього концепту, також є ідіомами. Таким прикладом може бути ідіома *to be a hanging matter*: «*The sterling crisis has become **a hanging matter***». Значення фрази *to be a hanging matter* в політичному дискурсі означає «бути серйозною проблемою, вирішити яку треба якнайшвидше».

Іншою цікавою лексичною одиницею, яка також належить до сфери фразеології, є *to lay down the law*. Вона є доволі поширеною не тільки в англійському політичному дискурсі, але й в американському. Наприклад: «*European Court of Human Rights set **to lay down the law** in Britain, claims top judge*»; «*Obama's Afghan visit: **laying down the law** to a US puppet*». В обох варіантах наведена концептуальна метафора має значення «встановлювати (формулювати) закон».

Доволі поширеним в англійському політичному дискурсі є словосполучення *to read the Riot Act*, яке належить до сфери фразеології: «*Vince Cable, the Liberal Democrats' Treasury spokesman, said the Government needed to "**read the riot act**" to*

bankers and called for guidelines on bonuses to be made tougher and clearer». Окрім того, що наведене метафоричне словосполучення є ідіомою, воно також є мовною реалією, яка пов'язана з законодавством. «The Riot Act» – саме так в Англії називається закон про збереження громадського порядку. В українській мові подібного складеного найменування немає. Значення наведеної конструкції виглядає наступним чином: «зауваження, яке робить поліцейський тим, хто порушує норми громадського порядку, на основі закону «The Riot Act».

Ще однією доволі часто вживаною концептуальною метафорою є *green paper*: «*Justice secretary Jack Straw's deputy, Michael Wills, is poised to tour a green paper on "rights and responsibilities"*». Саме по собі це словосполучення не несе метафоричності, а проявляє її тільки в певному контексті. Значення наведеної лексичної одиниці «давати дозвіл на певну діяльність». До речі, в англomовному політичному дискурсі ми знайшли синонімічне словосполучення з фігуральним значенням – *green light*: «*Will Brighton give Lucas the green light?*». Обидві конструкції є доволі популярними, як у рамках англійського політичного дискурсу, так і американського.

Отже, концептуальна метафора є невід'ємним елементом у політичному дискурсі. Вона робить мову більш експресивною та виразною. Аналіз фактичного матеріалу показав, що словосполучення з метафоричним значенням постійно використовуються у статтях на політичну тематику. Більш того, у термінотворенні метафора зберігає одну зі своїх основних властивостей – принцип мовної економії, винятково важливий у публіцистичному стилі. Але все ж таки, концептуальна метафора потребує подальшого дослідження.

Бібліографічні посилання

1. **Арутюнова Н. Д.** Метафора и дискурс. Вступительная статья / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры : сборник : пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / [вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной]. – М., 1990. – С. 3–10.
2. **Баранов А. Н.** Парламентские дебаты: традиции и новаторство / А. Н. Баранов, Е. Г. Казакевич. – М., 1991. – 64 с.
3. **Блэк М.** Метафора / М. Блэк // Теория метафоры : сборник : пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / [вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной]. – М., 1990. – С. 163–175.
4. **Демьянков В. З.** Англо-русские термины по прикладной лингвистике и автоматической переработке текста. Вып. 2. Методы анализа текста / В. З. Демьянков // Тетради новых терминов. – № 39. – М. : ВЦП, 1982. – 288 с.
5. **Кронгауз М. А.** Семантика : учеб. для вузов / М. А. Кронгауз. – М., 2001. – 399 с.
6. **Маслова В. А.** Введение в когнитивную лингвистику / В. А. Маслова. – М. : Флинта : Наука, 2004. – 296 с.
7. **Никишина И. Ю.** Понятие «концепт» в когнитивной лингвистике / И. Ю. Никишина // Язык, сознание, коммуникация : сб. статей / [отв.ред. В. В. Красных, А. И. Изотов]. – Вып. 21. – М., 2002. – С. 5–7.
8. **Чудинов А. П.** Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991–2000) / А. П. Чудинов. – Екатеринбург, 2001. – 238 с.

Надійшла до редколегії 10.02.11